

บทที่ 2

สัจจะและแนวคิดวิธีเข้าถึงสัจจะ

มนุษย์เป็นผู้ที่มีความสงสัยใคร่รู้ตลอดเวลา ตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันมนุษย์พยายามค้นหาคำตอบให้กับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต ประการณารู้ในสิ่งที่ตนไม่รู้ และประการณจะหาคำตอบให้กับสิ่งที่สงสัย ด้วยเหตุดังกล่าวนี้มนุษย์จึงมองเห็นปัญหาอยู่ตลอดเวลา และเป็นที่มาของคำถามทางปรัชญาต่างๆ มากมาย ปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งที่นักปรัชญาครุ่นคิดตรึกตรองกันมาโดยตลอดก็คือ “ความจริงคืออะไร”

2.1 ทศนะเกี่ยวกับสัจจะ

พื้นฐานของวิชาปรัชญาจำเป็นที่จะต้องค้นคว้ากันในเรื่อง อะไรคือความเป็นจริง (สัจจะ) อะไรคือสิ่งที่เป็นจริง จึงเป็นปัญหาขั้นพื้นฐานของปรัชญา ซึ่งเกี่ยวข้องกับอภิปรัชญาโดยตรง

ความจริง (Truth) หรือ “สัจจะ” หมายถึงสิ่งที่เป็สากล มีลักษณะเป็นนามธรรม เมื่อเราพูดถึงความจริงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเรามักหมายถึง หลักการที่มีอยู่ อย่าง แน่นอน มั่นคง และ ไม่เปลี่ยนแปลงของสิ่งนั้น และมีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับธรรมชาติของความเป็นจริง (Reality) เช่นชีวิตเป็นทุกข์ สังขารเป็นของไม่เที่ยง ล้วนแต่เป็นการบอกถึงสัจจะทั้งสิ้น สัจจะนั้นเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับความรู้ เพราะเมื่อเราบอกว่าเรามีความรู้ ก็คือเรารู้สัจจะหรือเข้าถึงสัจจะของสิ่งที่เป็นจริง การจะเข้าถึงสิ่งที่เป็นจริงนั้นต้องเข้าใจก่อนว่า สิ่งที่มีอยู่ (Being) ในจักรวาลว่ามีอยู่ 2 สถานะ คือ

1. สถานะที่ปรากฏ (appearance) หรือ มายาภาพ คือ สิ่งที่มีมนุษย์รับรู้ได้ด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือ ประสาทสัมผัสทั้ง 5

2. สถานะความเป็นจริง (reality) หรือสัจจะภาวะ คือ สิ่งที่เป็นจริงที่อยู่เบื้องหลังสถานะที่ปรากฏโดยไม่ถูกบิดเบือน หรือผันแปรไปตามการรับรู้ของบุคคล

ดังนั้น การรู้ “สัจจะ” คือ การรู้ที่ตรงกับสถานะความเป็นจริง ไม่ใช่รู้เพียงสถานะที่ปรากฏการรู้สัจจะของสถานะความเป็นจริงเท่านั้นที่จะเรียกได้ว่าเป็น “ความรู้” ถ้ารู้เพียงสถานะที่ปรากฏคงเป็นได้เพียงแค่ความเห็น หรือข้อมูล (จารุณี วงศ์ละคร, 2548, น.78)

นักปราชญ์ชาวอินเดียจำนวนมากพยายามคิดค้นกันว่า จุดประสงค์สูงสุดของชีวิตได้แก่ อะไร หลายท่านได้ให้คำตอบไว้คล้ายๆ กันว่า ได้แก่ความรู้ (ญาณ) ความรู้ที่ว่านี้หมายถึงรู้แจ้งใน

สัจธรรมอันเกี่ยวกับชีวิตของผู้รู้เอง แล้วโยงไปถึงชีวิตของคนอื่นและสัตว์อื่นด้วย การรู้แจ้งถึงสัจจะ หรือ เรียกว่า การรู้แจ้งตนนี้เป็นจุดหมายปลายทางของชีวิตมนุษย์ คนอื่นเคยจึงถือคติว่า จงอยู่เพื่อหาความรู้ ไม่ใช่หาความรู้เพื่ออยู่ (วิโรจน์ อินทนนท์, 2541, น.3)

ส่วนในพุทธศาสนากล่าวว่า สัจจะ คือ กฎธรรมชาติหรือกฎแห่งอิทัปปัจจยา ซึ่งเป็นความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาไม่ว่าจะมีหรือไม่มีตลาคคก็ตาม พระพุทธเจ้าทั้งหลายมีฐานะเป็นเพียงผู้ค้นพบสัจธรรมหรือความจริงนั้น แล้วทรงนำมาบอกกล่าวแก่ผู้อื่น มนุษย์ทุกคนมีความสามารถเข้าถึงความจริงนี้ได้ด้วยกันทุกคนเช่นเดียวกับพระองค์ ดังนั้นมนุษย์จึงไม่ควรดูถูกศักยภาพหรือดูหมิ่นปัญญาของตนเอง (สุวัฒน์ จันทรวงศ์, 2547, น.58)

เมื่ออภิปรายตามคำถามว่า “ความจริง (สัจจะ) คืออะไร” จึงมีคำถามตามมาว่า “เราจะรู้ความจริง (สัจจะ) ได้อย่างไร” ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาทางญาณวิทยาและเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ศึกษาค้นคว้าถึงต้นกำเนิด โครงสร้าง วิธีการ และความสมเหตุสมผลของความรู้ จึงกล่าวได้ว่า อภิปรายกับญาณวิทยาเป็น 2 สาขาของปรัชญาที่เคียงคู่กัน (ปานทิพย์ สุภนกร, 2542, น.99)

ในงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งประเด็นไปที่ญาณวิทยาเป็นหลัก เพื่อศึกษาถึงวิธีการหรือวิถีทางที่นำไปสู่สัจจะตามทัศนะของ รพินทรนาถ ฐากูร ซึ่งในบทนี้ได้กล่าวถึงวิธีการให้ได้มาซึ่งสัจจะของนักปรัชญาหลักกลุ่มใหญ่ๆ 3 กลุ่ม ตามกรอบการวิจัย คือ

1. ลัทธิเหตุผลนิยม (Rationalism)
2. ลัทธิประสบการณ์นิยม (Empiricism)
3. ลัทธิอวิชฌัตติกญาณนิยม (Intuitionism)

2.2 ลัทธิเหตุผลนิยม (Rationalism)

นักคิดในลัทธิเหตุผลนิยม เชื่อว่า “เหตุผลเป็นหนทางเดียวที่นำไปสู่ความรู้” และความรู้เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด เป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ จึงไม่เชื่อว่าประสบการณ์จะให้ความรู้ที่ถูกต้องแน่นอน เพราะบ่อยครั้งที่ประสาทสัมผัสลวงเรา (seeing is deceiving) คำว่า “เหตุผล” หมายถึง เหตุผลที่เกิดจากสัญชาตญาณ มิใช่เหตุผลที่เกิดจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส วินิจฉัย การอนุมาน หรือการจินตนาการ แต่เป็นเหตุผลที่เกิดจากจิตใจที่ใสสะอาด สว่าง สงบ แน่วแน่ เป็นเหตุผลที่ไม่มีข้อสงสัย (พิสิฐ โคตรสุโพธิ์, 2546, น.13)

หลักการสำคัญของนักเหตุผลนิยมคือ

1. เชื่อในความรู้ก่อนประสบการณ์ (A priori knowledge)

ความรู้ก่อนประสบการณ์ หมายถึง ความรู้ที่คนเรามีเองได้ โดยไม่ต้องอาศัย

ประสบการณ์ นักเหตุผลนิยมเชื่อว่า จิตของมนุษย์มีความสามารถที่จะรู้ในความจริงทั้งหลายใน

จักรวาล ซึ่งการสังเกตและรับรู้ทางประสาทสัมผัสไม่อาจให้แก่เราได้ ความจริงเหล่านั้นเป็นความจริงชนิดที่ จำต้องเป็น (necessary truth) เป็นความจริงที่ไม่มีวันผิดพลาดได้ ตัวอย่างเช่น ข้อความว่า “สิ่งหนึ่งไม่อาจจะอยู่ในสถานที่สองแห่งในเวลาเดียวกันได้ ” หรือ “เส้นตรงที่ขนานกันไม่มีวันมาบรรจบกันได้” ข้อความเหล่านี้เป็นข้อความชนิดที่ต้องจริงตลอดไปโดยไม่ต้องพิสูจน์กันอีก

ความจริงชนิดจำต้องเป็นมีความแน่นอนตายตัวเสมอ เพราะว่าความจริงเหล่านี้เป็นสิ่งที่รู้ได้โดยไม่ต้องมีประสบการณ์มายืนยัน แต่เป็นสิ่งที่รู้ได้โดย “อหัตถ์ตักญาณ” (intuition) เรียกว่าเป็นความรู้ “ก่อนประสบการณ์” มันจะเป็นจริงในทุกๆ กรณี ไม่ว่าจะเป็นวันนี้ พรุ่งนี้ หรืออีกกี่ล้านปีก็ตาม กล่าวโดยสรุปคือ นักเหตุผลนิยมเชื่อว่ามีความรู้ก่อนประสบการณ์ ซึ่งเป็นความจริงในทุกที่และทุกเวลา โดยไม่ต้องมีสิ่งใดยืนยันและ จิตของมนุษย์ก็สามารถรู้ความจริงชนิดนี้ได้โดยอหัตถ์ตักญาณ

2. ยอมรับการคิดหาเหตุผลแบบนิรนัย (Deduction)

นักเหตุผลนิยมเชื่อว่า เมื่อจิตมีความรู้ในความจริงพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งก็คือความรู้ก่อนประสบการณ์นั่นเอง จิตก็จะสามารถเพิ่มขยายความรู้ในความจริงอื่นๆ ออกไปได้อย่างไม่จำกัด วิธีการนิรนัยคือ การพิสูจน์ความเชื่อใดๆ โดยอาศัยความจริงพื้นฐานที่มีอยู่ก่อนหรือที่ยอมรับทั่วไปเป็นหลัก คือ ถ้าเรามีความรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ก่อน เราก็ใช้ความคิดสืบสาวจากความรู้นั้นไปเพื่อจะรู้ในสิ่งอื่น ตัวอย่างเช่น

โลหะทุกชนิดเป็นสื่อไฟฟ้าได้
ทองแดงเป็นโลหะชนิดหนึ่ง
ดังนั้น ทองแดงเป็นสื่อไฟฟ้าได้

สองข้อความแรก คือส่วนที่เป็นข้ออ้าง (premise) ซึ่งเป็นส่วนที่เราเชื่อว่าจริง ส่วนข้อความสุดท้าย คือส่วนที่เป็นข้อสรุป (conclusion) ซึ่งเป็นความจริงที่เราโยงมาจากข้ออ้าง จะเห็นว่าในวิธีการนิรนัยนี้ ข้อสรุปต้องได้มาจากข้ออ้าง ถ้าหากว่าข้ออ้างเป็นจริง ข้อสรุปก็ต้องจริงด้วย ในคณิตศาสตร์ และเรขาคณิตก็ใช้วิธีนิรนัยแสวงหาความจริงโดยไม่อาศัยการพิสูจน์ หรือยืนยันจากประสบการณ์ แต่อาศัยการใช้ความคิดหรือปัญญา โดยเริ่มต้นจากสิ่งที่เห็นจริงแล้ว (axiom) ก็ใช้สิ่งนี้พิสูจน์สิ่งอื่นๆ ไปทีละขั้นก็จะได้ความจริงใหม่ที่สลับซับซ้อนขึ้นไปตามลำดับ

3. สถานะของประสบการณ์ทางผัสสะ (sense experience) ในทัศนะของนักเหตุผลนิยม

นักเหตุผลนิยมไม่ได้ปฏิเสธว่า สิ่งที่ประสาทสัมผัสรายงานแก่เรานั้น ไม่จริงหรือไม่ใช่ความรู้ แต่ถือว่าความรู้จากประสาทสัมผัสไม่อาจให้ความจริงที่คงตัว เช่น ถ้าเรามองตามรางรถไฟ

สุดท้ายเราจะเห็นว่าวางรถไฟบรรจบกันทั้งที่ในความเป็นจริงวางรถไฟขนานกันไปตลอด หากเราเชื่อตามที่ตาเราเห็นเราก็จะรู้ความจริงที่ผิด ดังนั้นสำหรับเหตุผลนิยมแล้ว ความรู้ที่แท้จริงย่อมไม่อาจได้มาจากประสาทสัมผัส แต่ต้องได้จากความคิดหรือเหตุผลซึ่งเป็นกิจกรรมในทางปัญญา ฉะนั้นถ้าคนเราใช้ปัญญาคิดไตร่ตรองตามหลักเหตุผลก็จะสามารถพบความจริงได้

เบเนดิกต์ สปิโนซา (Benadict Spinoza, 1632-1677) กล่าวว่า “โดยพลังที่มีโดยธรรมชาติ ปัญญาได้ใช้ตัวเองเป็นเครื่องมือแสวงหาความเฉลียวฉลาด ซึ่งทำให้ได้มาซึ่งพลังความสามารถที่จะใช้ดำเนินกิจกรรมทางความคิดอื่นๆ ขณะเดียวกันก็ได้มาซึ่งเครื่องมือใหม่ๆ หรือความสามารถที่จะแสวงหาต่อไป ดังนั้น ปัญญาจะก้าวหน้าไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงยอดสุดของ ความรอบรู้” (อ้างถึงใน ปานทิพย์ สุคนธร, 2542, น.107)

นักปรัชญาเหตุผลนิยมที่สำคัญและโดดเด่นมีอยู่หลายคนด้วยกัน เช่น เฟลโต ซึ่งเป็นนักปรัชญากรีกโบราณ, เดการ์ตส์ (Descartes) สปิโนซา (Spinoza) และไลบ์นิซ (Leibriz) จัดเป็นนักปรัชญาในยุคใหม่ ซึ่งในที่นี้จะขอนามกล่าวเพียงคนเดียว คือ เรอเน เดการ์ตส์ (Rene Descartes, 1596-1650) เขาเป็นนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่ได้ฟื้นฟูแนวคิดเหตุผลนิยมขึ้นมาอย่างจริงจัง โดยพยายามหาคำตอบและอธิบายว่า “ความรู้เกิดจากเหตุผล”

เดการ์ตส์ พยายามใช้เหตุผลเพียงอย่างเดียว โดยไม่สนใจต่อหลักฐานทางผัสสะ หรือหลักฐานทางการปฏิบัติเลย ประการแรกสุด เขาทำใจให้ว่างจากความเชื่อทุกอย่าง และเริ่มต้นที่ภาวะแห่งความสงสัยอย่างสมบูรณ์ต่อสิ่งที่ไม่มีย่อยกเว้น การสงสัยคือการคิด ฉะนั้นสงสัย ดังนั้นฉันจึงคิด ฉันจึงสามารถยอมรับได้ว่า ฉันคิด และยอมรับต่อไปได้ถึงความมีอยู่ของตัวฉัน ซึ่งคือผู้คิด ดังนั้นเดการ์ตส์ จึงสรุปว่า ฉันคิดเพราะฉะนั้นฉันจึงมีอยู่ (I think therefore I am) จะเห็นได้ว่า เดการ์ตส์ เริ่มต้นที่ความสงสัยและสิ้นสุดประเด็นปัญหาโดยการพิสูจน์ด้วยเหตุผลเพียงอย่างเดียว (สมหวัง แก้วสุฟอง, 2547, น.73)

ตามทัศนะของเดการ์ตส์ ความจริงหรือความรู้นั้นเป็นสิ่งที่จิตสามารถรู้สึกได้ด้วยตัวมันเอง เรียกว่า Innate Ideas หรือสหชาติปัญญา เป็นสิ่งที่มาพร้อมกับมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิด เมื่อจิตมีความรู้แล้วก็เพียงใช้ความคิดให้จิตทำงาน ความรู้นั้นก็จะออกมาได้ เขาวางหลักในการค้นหาความจริงไว้ว่า

ก. จะต้องไม่รับว่าอะไรเป็นความจริงจนกว่าเราจะเห็นประจักษ์ด้วยตัวเองว่าเป็นเช่นนั้น

ข. จะต้องวิเคราะห์แยกแยะความรู้ของเราออกให้เป็นทีละประจักษ์

ค. จะต้องใช้ความคิดให้เข้าหลักตรรกศาสตร์

ง. จะต้องพิจารณาถึงผลที่เราคิดได้

เดการ์ตส์ เชื่อว่าความรู้เกิดจากเหตุผลเท่านั้นและเรียกชื่อความรู้ชนิดนี้ว่า Intuition เขา กล่าวว่า “ตามที่ข้าพเจ้าเข้าใจนั้น Intuition ไม่ได้หมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอาศัยประสาทสัมผัส หรือว่าเกิดขึ้นจากการใช้ความคิดโดยอาศัยจินตนาการ ซึ่งทำให้เราหลงผิด แต่มันเป็นความคิดรวบยอดที่แจ่มชัด ไม่คลุมเครือ โดยที่จิตเป็นผู้ให้ความคิดรวบยอดนี้พร้อมที่จะนำมาใช้และแจ่มชัดจึงทำให้เราปราศจากความสงสัยเกี่ยวกับสิ่งที่เราเข้าใจโดยประการทั้งปวง ซึ่งเกิดจากแสงสว่างแห่งเหตุผลเท่านั้น” (สิงห์ทน คำขาว, 2519, น.69)

จากงานเขียน3เล่มได้แก่ The Discourse on Method, Meditation on the First Philosophy และ Rule for Direction of Mind พบว่าเขาสนใจเรื่องภาวะความมีอยู่ (existence) ของตัวเขาเอง, พระเจ้า และสิ่งภายนอก เมื่อเขาได้ทำการยืนยันว่า มีจิต ซึ่งมีอยู่ในฐานะตัวคิดแล้ว เขาก็อาศัยความจริงอันนี้เป็นข้ออ้างเพื่อที่จะพิสูจน์ความจริงของสิ่งอื่นต่อไป คือ พิสูจน์ว่า เมื่อเรารู้แล้วว่าตัวเรามีอยู่จริง สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกและพระเจาก็มีอยู่จริง การพิสูจน์ของเขาโดยสรุปก็คือ ใช้การคิดหาเหตุผล หรือการเชื่อมโยงความคิดว่า เมื่อเขาต้องยอมรับว่าตัวเองมีอยู่เพราะมีความคิดแล้ว ก็พบว่า เขาได้มีความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าซึ่งมีธรรมชาติแตกต่างไปจากตัวเขาอย่างสิ้นเชิง พระเจ้าเป็นสิ่งที่แท้จริงที่มีความไม่จำกัด เป็นนิรันดร์ ไม่มีการเปลี่ยนรูป เป็นอิสระ และมีอำนาจอันยิ่งใหญ่ ธรรมชาติของมนุษย์นั้นเรียกได้ว่าตรงกันข้ามและแตกต่างกับธรรมชาติของพระเจ้าอย่างสิ้นเชิง จึงเป็นไปได้ที่ความคิดนี้มนุษย์จะก่อขึ้นมาเอง จึงต้องสรุปว่า พระเจ้าเองเป็นผู้ประทานความคิดเกี่ยวกับพระองค์เองให้มนุษย์ แสดงว่าต้องมีพระเจ้าอยู่จริง ต่อจากนั้นเดการ์ตส์ก็ได้พิสูจน์ว่าโลกและสรรพสิ่งทั้งหลายจะต้องมีอยู่ เพราะพระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นมา (ปานทิพย์สุคนทร, 2542, น.110)

จะเห็นได้ว่า กระบวนการพิสูจน์ของเดการ์ตส์ตั้งแต่เรื่อง จิต พระเจ้า และโลกรวมทั้งสรรพสิ่งนั้น เป็นการพิสูจน์โดยการเชื่อมโยงความคิด หรือเป็นการใช้สติปัญญาหาเหตุผลตามหลักตรรกวิทยา ดังนั้นในที่สุด การที่เดการ์ตส์เชื่อว่าสิ่งต่างๆ ในโลกมีอยู่จริงนั้น มิใช่เราเห็นหรือได้กลิ่น หรือผ่านประสาทสัมผัสใดๆ แต่ความคิดตามเหตุผลทำให้เชื่ออย่างนี้ นี่เป็นลักษณะของเหตุผลนิยมที่ว่า ความรู้ที่เกิดจากความคิดเท่านั้นที่ให้ความจริงแท้ (วิทย์ วิศุทเวทย์, 2522, น.105)

สรุปปรัชญาเหตุผลนิยม

นักปรัชญาเหตุผลนิยม เสนอแนวคิดที่สำคัญว่าคนเราสามารถมีความรู้โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ได้ โดยการใช้ความคิดพิจารณาตามเหตุผล ความรู้ชนิดนี้เป็นจริงตลอดไปไม่อาจลบล้างได้ และเราสามารถใช้ความรู้นี้เป็นหลักพื้นฐานคิดหาความรู้อื่นๆ ต่อไปได้อย่างเหมาะสม ส่วนประสบการณ์นั้นให้เราเพียงแต่ข้อมูลเกี่ยวกับคุณสมบัติต่างๆ ของวัตถุและความเป็นไปของโลกภายนอก แต่ข้อมูลที่ประสบการณ์ให้ก็เชื่อว่าจะต้องแน่นอนเสมอไป ประสบการณ์ทำให้เรา

เข้าใจผิดอยู่บ่อยๆ จึงไม่อาจเชื่อถือได้ สถิติปัญญาของมนุษย์ต่างหากที่ให้ความรู้ที่แน่นอน และจากการยืนยันความสามารถในการคิดของคนเราเช่นนี้ ทำให้นักปรัชญาเหตุผลนิยมส่วนมากต้องยอมรับการมีอยู่ของ “จิต” ในฐานะที่เป็น “สิ่งแท้จริงที่รู้คิดได้”

2.3 ลัทธิประสบการณ์นิยม (Empiricism)

ลัทธินี้เชื่อว่า มนุษย์มีความรู้ในความจริงได้ด้วยการอาศัยประสาทสัมผัสเท่านั้น ความรู้จึงเป็นสิ่งแปลกใหม่ และเป็นความรู้หลังประสบการณ์ (A Posteriori) ประสบการณ์เป็นที่มาของความรู้ที่แท้จริง เพราะสามารถพิสูจน์ยืนยันให้เห็นความจริงได้ พวกประสบการณ์นิยมไม่เชื่อว่าเราสามารถสร้างระบบความรู้จากเหตุผลโดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์

ข้อคัดค้านของประสบการณ์นิยมต่อเหตุผลนิยม

1. ประสบการณ์นิยมปฏิเสธเรื่อง ความรู้ที่มีมาแต่กำเนิด เด็กแรกเกิดเริ่มรู้ก็ต่อเมื่อได้รับประสบการณ์จากประสาทสัมผัส เช่น การเห็นแสง การใช้มือสัมผัส ต่อมาได้เรียนรู้จากผู้ใหญ่ และได้รับการศึกษาเล่าเรียน ความรู้จึงค่อยๆ สะสมขึ้น และหากคนเรามีความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด ทุกคนก็จะต้องมีความคิดเช่นนั้นเหมือนกัน แต่ในความเป็นจริงไม่ว่าจะเป็นความคิดเรื่องพระเจ้า จริยธรรมและอื่นๆ ก็แตกต่างกันไปในสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างกัน จึงไม่อาจยอมรับว่ามีความคิดติดตัวที่พระเจ้าประทานให้

2. หลักในการอ้างเหตุผลแบบนิรนัย ซึ่งเหตุผลนิยมถือว่าเป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ นั้น สำหรับฝ่ายประสบการณ์นิยมแล้ว หลักการดังกล่าวไม่ใช่เป็นความรู้ที่มีอยู่ก่อน แต่เป็นการคิดหาเหตุผลที่ได้จากประสบการณ์ คือเป็นการรวบรวมข้อเท็จจริงปลีกย่อยทั้งหลายที่ได้จากประสบการณ์ แล้วนำมาสรุปเป็นหลักทั่วไปขึ้นมา

ดังนั้นการคิดหาเหตุผลที่พวกประสบการณ์นิยมยอมรับก็คือ วิธีคิดหาเหตุผลแบบอุปนัย (Induction) สำหรับวิธีนี้เราไม่ได้มีหลักการที่เป็นพื้นฐานหรือหลักทั่วไปที่ยอมรับว่าจริงแล้วอยู่ก่อนเหมือนแบบวิธีนิรนัย แต่เรามีข้อมูลย่อยๆ ซึ่งเรารู้ว่าจริงโดยประสบการณ์ของเรา แล้วนำความจริงของกรณีเฉพาะนี้มาใช้เป็นข้ออ้างเพื่อยืนยันว่า กรณีทั่วไปต้องจริงด้วย ตัวอย่างเช่น

จากประสบการณ์เราเห็นอีกาหลายๆ ตัวมีสีดำ

เราจึงสรุปว่า “อีกาทุกตัวมีสีดำ”

อีกาแต่ละตัวที่เราได้เห็นมานั้น เป็นข้อเท็จจริงย่อยๆ ที่เราใช้เป็นข้ออ้าง หรือเป็นหลักฐานเพื่อจะยืนยันว่าอีกาทุกตัวมีสีดำ อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปนี้ จะถือว่ามีความแน่นอน

(Certainty) ตลอดไปไม่ได้ มันให้ได้แต่ ความน่าจะเป็น (probability) เท่านั้น เพราะข้อสรุปนี้จะ เป็นจริงตราบเท่าที่เรายังพบเห็นอีกาที่มีสีดำอยู่ แต่เมื่อใดที่เกิด ไปพบอีกาที่มีสีอื่นขึ้น ข้อสรุปนี้ก็จะ ผิดทันที เราจะยืนยันได้เพียงว่า อีกาส่วนมากมีสีดำเท่านั้น

3. พวกเหตุผลนิยมให้ความสำคัญต่อ “อชฌัตติกญาณ” (Intuition) ว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วย ให้คนเราได้รับความรู้ที่ถูกต้อง ความหมายของคำนี้สำหรับนักเหตุผลนิยม คือ เป็นการหยั่งรู้ด้วยจิต เข้าไปสู่ความจริงอันเป็นสากล โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ใดเลย นับว่าเป็นอชฌัตติกญาณก่อน ประสบการณ์ แต่สำหรับนักประสบการณ์นิยมมีความเห็น ไม่ตรงกันในเรื่องความหมายของคำนี้ ซึ่งให้ความหมายว่าการมีความรู้เข้าใจโดยตรงในความจริงที่ง่าย ๆ ธรรมดา ๆ ที่สุดของประสบการณ์ ทางประสาทสัมผัส

อชฌัตติกญาณก่อนประสบการณ์จะเป็นหลักการทั่วไป เช่น “เหตุการณ์ทุกเหตุการณ์มี สาเหตุ” ส่วนอชฌัตติกญาณในแบบของประสบการณ์ เช่น “สิ่งที่ฉันมองเห็นในขณะนี้มันสีแดง” หรือ “ฉันรู้สึกเจ็บปวด” ซึ่งเป็นการตัดสินสิ่งที่เรากำลังประจักษ์อยู่ด้วยประสาทสัมผัสโดยตรง และ เป็นความจริงที่จะเป็นพื้นฐานของความรู้ในขั้นที่ซับซ้อนสูงขึ้น

จอห์น ล็อก (John Locke, 1632-1704) นักปรัชญาฝ่ายประสบการณ์นิยมคนสำคัญ ได้เสนอแนวคิดที่ว่า เราไม่ได้มีความรู้เกี่ยวกับโลกมาตั้งแต่แรกเกิด แต่เราเริ่มมีความรู้ เมื่อเรา “เห็น” โลกแล้วเท่านั้น สภาพจิตของมนุษย์ในตอนเริ่มแรกนั้นมีแต่ความว่างเปล่าเหมือนกระดาษาขาว บริสุทธิ์ ปราศจากความคิด ความรู้ใดๆ ทั้งสิ้น ต่อมาจิตของคนเราได้รับความคิดต่างๆ จาก ประสบการณ์ ล็อก อธิบายว่า ประสบการณ์มี 2 ชนิด คือ ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ได้แก่ สัมผัสทั้ง 5 (Sensations) และ ประสบการณ์ทางจิต (reflection) ประสบการณ์ทางประสาท สัมผัสรับจากภายนอก ส่วนประสบการณ์ทางจิตใจ เป็นการคิดทบทวนหรือรับภายใน (พระทักษิณคณาธิกร, 2544, น.61)

เริ่มแรกนั้นเราได้รับประสบการณ์จากประสาทสัมผัส เมื่อคนเราได้รับผัสสะเดียวกัน หลายๆ ครั้ง จิตจะคุ้นชิน และสร้างเป็น “ความคิดเชิงเดี่ยว” (simple idea) ของผัสสะนั้นขึ้นมา เช่น ความคิดเชิงเดี่ยวของความหวานของน้ำตาล, กลิ่นของดอกมะลิ เป็นต้น ฉะนั้น ความคิดเชิงเดี่ยว ทั้งหลายจะรวมอยู่ในความทรงจำ โดยลักษณะเช่นนี้ จิตซึ่งเดิมที่ว่างเปล่าก็ได้ถูกประดับประดาด้วย ความคิดทั้งหลาย ต่อจากนั้น จิตก็จะทำการเปรียบเทียบเชื่อมโยงความคิดเชิงเดี่ยวต่างๆ เข้าด้วยกัน สร้างเป็น “ความคิดเชิงซ้อน” (complex idea) ขึ้นเช่น ความรู้ในผลมะนาวในตอนแรกเราได้รับ ผัสสะของความเขียว ความกลม จิตก็สร้างความคิดเชิงเดี่ยวของเขียวและกลมขึ้น ต่อมาได้รับผัสสะ ของความเปรี้ยว จิตก็สร้างความคิดเชิงเดี่ยวของความเปรี้ยว และจากนั้นเชื่อมโยงความคิดเชิงเดี่ยว

ของความเขียว, กลม และเปรี้ยวเข้าด้วยกัน เกิดเป็นความคิดเชิงซ้อนของผลมะนาวขึ้น (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2542, น.118)

ล๊อค เห็นว่า สสารหรือวัตถุ มีคุณสมบัติ 2 อย่าง คือ คุณสมบัติปฐมภูมิ (primary quality) ได้แก่ การกินที่ น้ำหนัก การเคลื่อนที่ จำนวน ซึ่งเขาเห็นว่าคุณสมบัติแบบนี้มนุษย์สามารถรับรู้ได้แน่นอน และคุณสมบัติทุติยภูมิ (secondary quality) เช่น สี เสียง กลิ่น รส ซึ่งแต่ละคนจะรับรู้ไม่ตรงกัน อาจต่างกันไปตาม รสนิยม คุณสมบัติแบบนี้จึงไม่ได้ให้ความรู้ที่แน่นอน (ฟิลิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2546, น.16) ทฤษฎีความรู้ของล๊อคจึงเรียกว่า “ทฤษฎีตัวแทน” (Theory of Representation) เพราะเหตุว่า คนเราไม่ รู้จักในคุณสมบัติแท้จริงของวัตถุ แต่รู้ในผัสสะหรือความคิดเชิงเดี่ยวซึ่งเป็นตัวแทนของคุณสมบัติจริง และตัววัตถุจริงที่อยู่ภายนอกตัวเรานั้นมีแต่คุณสมบัติปฐมภูมิ แต่วัตถุในการรับรู้ของเรามีคุณสมบัติทุติยภูมิด้วย ดังนั้น วัตถุตัวจริง กับวัตถุในฐานะที่เป็นสิ่งที่เรารับรู้นั้นจะเป็นคนละสิ่งกัน วัตถุที่เรารับรู้จึงนับเป็นตัวแทนของวัตถุจริง ฉะนั้น วัตถุที่มีอยู่จริงภายนอกตัวเรานั้นปราศจากคุณสมบัติทุติยภูมิ เรียกว่า “สสาร” (substance) ซึ่งรองรับคุณสมบัติปฐมภูมิอยู่ (บุญมี แท่นแก้ว, 2545, น.76)

คนเราไม่อาจรู้จักสสารได้ เพราะไม่อาจเป็นประสบการณ์ของใคร แต่ต้องยอมรับว่า ทุกสิ่งต้องมีสสาร เพราะเป็นพื้นฐานที่รองรับคุณสมบัติปฐมภูมิของวัตถุซึ่งก่อให้เกิดความคิดเชิงเดี่ยวกับเรา นอกจากนี้ในตัวมนุษย์ก็มี “จิต” (spirit) เป็นสสารชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งที่แท้จริงที่รองรับการทำงานต่างๆ ของจิต เช่น คิด, รู้, สงสัย, ตั้งใจ, กลัว เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า ล๊อค นั้น ยังไม่ใช่นักประสบการณ์นิยมแบบสุดโต่ง เพราะเขายอมรับในหลายๆ เรื่อง ที่ไม่อาจผ่านเข้ามาเป็นประสบการณ์ของคนเราได้ เช่น เรื่องสสารในวัตถุ และเขายังพยายามพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้า โดยการอนุมานจากการมีอยู่ของตัวเราเอง ซึ่งตัวเรานั้นไม่อาจมีอยู่ได้ตลอดเวลา แสดงว่ามนุษย์ต้องมีการเริ่มต้น และแสดงว่าต้องมีบางสิ่งที่ไม่มีการเริ่มต้นเป็นผู้สร้าง เพราะเราไม่อาจสร้างตัวเองได้ ล๊อค จึงสรุปว่ามีบางสิ่งที่อยู่เหนือกาลเวลา เป็นผู้สร้างสิ่งที่อยู่ในเวลา เขาเรียกว่า “พระเจ้า”

จากแนวคิดประสบการณ์นิยมของล๊อค พบว่า สำหรับเขาแล้วความคิดหรือความรู้ของเราไม่ใช่เป็นนามธรรมที่ถูกให้กับเราอย่างสำเร็จรูปมาเลย แต่จิตของคนเราจะต้องกระทำต่อสิ่งที่ถูกให้มาซึ่งคือ ผัสสะต่างๆ และสร้างความคิดใหม่ที่ซับซ้อนขึ้นมา ความรู้หรือความคิดใหม่นั้นจะต้องสามารถวิเคราะห์แยกแยะออกมาได้ว่ามีส่วนประกอบที่เป็นข้อมูลทางผัสสะ

สรุปปรัชญาประสบการณ์นิยม

นักปรัชญาสายประสบการณ์นิยมมีทัศนะคล้ายคลึงกันว่า ความรู้ คือ การประมวลเอา บทสรุปจากศาสตร์อื่นๆ มารวมกันเข้าเป็นเอกภาพ และเป็นระบบที่มีเหตุผล แต่วิธีการแบบ ประสบการณ์นิยมนี้ต้องอาศัยประสาทสัมผัส เช่น ตา หู จมูก ลิ้น และ กาย เราจึงจะได้รับความรู้ และความจริง ดังนั้นจุดบกพร่องของวิธีการแบบประสบการณ์นิยมนี้ คือสามารถให้ความรู้ ความจริงแก่เราได้เพียงบางส่วนเท่านั้น เพราะความรู้และความจริงที่เกิดจากประสาทสัมผัสอาจ หลอกลวงเราได้ เนื่องจากคนเรามีความสามารถทางประสาทสัมผัสไม่เท่าเทียมกัน

2.4 ลัทธิอภิปรัชญาญาณนิยม

ลัทธินี้ถือว่า บุคคลที่บรรลุนิยามพิเศษ จะเข้าใจทุกอย่างโดยตรงโดยไม่ต้องผ่าน โครงสร้างของมโนทัศน์ นักปรัชญาของลัทธินี้แต่ละท่านจะเสนอว่าตนเองเป็นผู้ที่เข้าถึงอย่างสมบูรณ์ เป็นคนแรก ใครอยากได้ความจริงจึงต้องเชื่อผู้เข้าถึงเป็นเกณฑ์ รับคำสอนแล้วตรึงตรองจนเข้าถึง ด้วยตนเอง เข้าถึงเมื่อใดก็จะเห็นแจ้งตามที่ผู้เข้าถึงสอนไว้ทุกประการ ศิษย์ของสำนักปรัชญา แห่งลัทธินี้จึงยกย่องเจ้าลัทธิว่าเป็นผู้มีญาณพิเศษ เป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรมอันแท้จริงหรือ ประมัตตสัจ ซึ่งศิษย์ทุกคนจะต้องถือเป็นบรรทัดฐานแห่งการแสวงหาความรู้และความจริง

เนื่องจากผู้ที่อ้างว่าบรรลุนิยามพิเศษในลัทธินี้มีหลายท่าน แต่ละท่านก็สอนสัจธรรมที่ เข้าถึงนั้นผิดแผกกันไป มากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งผู้วิจัยจะหยิบยกแนวคิดของลัทธิอภิปรัชญาญาณนิยม ขึ้นมาตามทัศนะของนักปรัชญาบางคนที่น่าสนใจ

โยฮันน์ ฟีกเต (Johann Gottlieb Fichte, 1762-1864) เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมัน คนแรกที่ยึดถือลัทธิอภิปรัชญาญาณนิยมเพื่อแก้ปัญหาที่ค้ำหนักรั้งไว้ว่า เหตุผลปฏิบัติให้ความรู้ เป็นคำสั่งเด็ดขาดแล้วก็จบอยู่แค่นั้น ไม่สามารถให้ความรู้อะไรอื่นนอกเหนือไปจาก “หน้าที่จะต้อง ปฏิบัติ” (duty to be done) แต่ฟีกเตคิดว่านี่เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของปรัชญา หากได้ฝึกฝนคิดต่อไปจะ ได้ความรู้ต่อไปเป็นปรัชญาทั้งระบบ จะเป็นระบบปรัชญาที่เชื่อถือได้ทั้งสิ้น เพราะออกมาจาก เหตุผลปฏิบัติ หรืออภิปรัชญาญาณระดับอุตตระ ฟีกเตตรึงตรองต่อไปว่า มโนทัศน์ได้ญาณพิเศษแล้วจะ เข้าใจความเป็นจริงว่าเป็นอะไร ก็พบว่าน่าจะได้แก่กัมมันตภาพอุดมการณ์ (ideal activity) คือการ คิดที่เป็นจริง นั่นคือ ผู้คิดเป็นผู้สร้างความเป็นจริงทั้งหมด และความเป็นจริงทั้งหลายก็คือกิจกรรม คิดของผู้คิดอุดมการณ์นั่นเอง จึงเป็นอันว่าอภิปรัชญากับญาณปรัชญาเป็นเรื่องเดียวกัน ความเป็น จริงก็คือความรู้ และความรู้ก็คือความเป็นจริง (กิริติ บุญเจือ, 2522, น.18)

ฟรีดริค เฮเกล (George Wilhelm Friedrich Hegel, 1770-1831) นักปรัชญาชาวเยอรมัน ได้สร้างระบบปรัชญาของตนจากการปรับปรุงระบบปรัชญาของคานท์และฟีกเตเขากล่าวว่า

ปรัชญาเป็นความต้องการหรือเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของมนุษย์ผู้มีปัญญา เพราะในโลกแห่งประสบการณ์เราเห็นความแตกต่างและความขัดแย้งทั่วไป เราต้องการเข้าใจประสบการณ์เหล่านั้นให้กลมกลืนกัน เฮเกิลจึงถือมูลบทเริ่มแรกว่า ความเป็นจริงทั้งหลายประสานกลมกลืนเป็นระบบเดียว นักปรัชญามีหน้าที่สร้างระบบความคิดขึ้นมาอธิบายความแตกต่าง และความขัดแย้งที่พบเห็นในประสบการณ์ ระบบใดสอดคล้องแนบเนียนที่สุด ระบบนั้นก็น่าเชื่อถือที่สุด

เฮเกิล กล่าวต่อว่า ถ้าเราคิดเข้าใจด้วยเหตุผลของตรรกวิทยาที่นิยมกันอยู่ เราจะพบแต่ความขัดแย้งในธรรมชาติ ย่อมจะสร้างระบบปรัชญาขึ้นไม่สำเร็จ ดังที่ลัทธิเหตุผลนิยมและลัทธิประสบการณ์นิยมล้มเหลวกันมาแล้ว แม้คำนี้จะแยกความรู้ออกเป็นปรมาัตถ์ (noumena) และปรากฏการณ์ (phenomena) ก็ไม่สามารถให้คำอธิบายที่น่าพึงพอใจ ที่ล้มเหลวกันทั้งหมดก็เพราะมีแต่เชื่อตรรกวิทยาของอริสโตเติล ซึ่งมีหลักปฏิบัติเป็นกฎแห่งความคิด จึงเป็นความเป็นจริงประเภท “ไม่อย่างนั้นก็ต้องอย่างนี้” (either-or) เสียหมดในความจริงเท่านั้นทุกอย่างต้องต่อเนื่องกันเป็นเนื้อเดียวจนหาเส้นแบ่งเขตกัน ไม่ได้ เช่น ระหว่างสีเขียวกับสีเหลืองจะมีสีอีกจำนวนมากที่ค่อยๆ อ่อนจางลงทีละน้อยจนแยกแยะระดับไม่ออก ความจริงและความเท็จก็มีระดับระหว่างกลางมากมาย ซึ่งมีความจริงเจือความเท็จในอัตราส่วนต่างๆ กันนับไม่ถ้วนระดับ ดังนั้นการจะเข้าใจความเป็นจริงกลมกลืนกันเบื้องหลังปรากฏการณ์อันสับสนได้นั้น ต้องฝึกอภิปรัชญาจนถึงขั้นอุตระ ซึ่งเรียกได้ว่า อุตระญาณ (transcendental intuition) ด้วยญาณระดับนี้เฮเกิลมั่นใจว่าเราสามารถสร้างระบบปรัชญาขึ้นได้

ต่อมา อาร์เธอร์ โชเพินเฮาเออร์ (Arthur Schopenhauer, 1788-1807) นักปรัชญาชาวเยอรมัน ได้ประกาศว่าตนได้บรรลุอุตระญาณขั้นสมบูรณ์แล้ว เขากล่าวว่านักอภิปรัชญาผู้นิยมทั้งหลายยังฝึกสมองไม่ถึงขั้นอุตระญาณที่แท้จริง จึงยังรู้ปรมาัตถ์อย่างผิดพลาด ซึ่งเขาพบว่าปรมาัตถ์ที่แท้นั้นคือ พลังดาบอดที่ดิ้นรนไปตามยถากรรม ไม่มีแผนการ ไม่มีเป้าหมาย เขาเรียกพลังนี้ว่า “เจตจำนงที่จะมีชีวิต” (will to live) เพราะสังเกตได้ว่าทุกสิ่งในเอกภพดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดของตนเองทั้งสิ้น แต่ถ้าเราบรรลุถึงขั้นอุตระญาณแล้วก็จะนำไปสู่การหลุดพ้น วิถีทางก็คือ ให้ปฏิเสธการดิ้นรน โดยฝืนทำใจให้สงบ ยืนหยัดในปัจเจกภาพอันมีขอบเขตของตน ในที่สุดพลังดิ้นรนจะดับไปเอง การให้ได้มาซึ่งอภิปรัชญาคือการศึกษาระบบปรัชญาอย่างถูกต้องและจริงจัง ค่อยๆ ฝึกคิดและฝึกทำใจให้สงบไปเรื่อยๆ เมื่อเข้าถึงอุตระญาณแล้วจะสามารถดับการดิ้นรนได้อย่างสมบูรณ์

ต่อมา มีนักปรัชญาชาวเยอรมันที่โดดเด่นมากอีกคนหนึ่ง คือ ฟรีดริช นิตเช่ (Friedrich Nietzsche, 1844-1900) ในเบื้องต้นนั้นเขาสนใจปรัชญาของเฮเกิลและโชเพินเฮาเออร์ ภายหลังเล็งเห็นว่านักปรัชญาทั้งสองยังไม่ถึงขั้นอุตระญาณอย่างสมบูรณ์ นิตเช่กล่าวว่า การเข้าถึงญาณพิเศษ

หรืออรรถกถาญาณชั้นอุตรจะทำให้เห็นชัดเจนว่า ท่าทีที่ถูกต้องของมนุษย์ก็คือหันหน้าเข้า
เผชิญหน้ากับชีวิตจริง ยอมรับ สภาพความเป็นจริงของ ชีวิต ขบคิดปัญหาที่มีจริงเฉพาะหน้า และ
หาทางแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเรื่อยไป เขาเชื่อว่าโลกแห่งข้อเท็จจริงตั้งอยู่บนความแปรปรวนอัน
ปราศจากกฎเกณฑ์ และโลกจะเป็นไปอย่างที่มีนจะเป็น ไม่มีพระเจ้าหรือเจตนารมณ์ใดมากำหนด
ความเป็นไปของมัน อำนาจของมนุษย์อยู่ที่การกำหนดคุณค่า หรือศีลธรรม หรือความหมายให้
กับมัน ทั้งนี้เพราะค่านิยมหรือศีลธรรมทั้งปวงย่อมแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ดังนั้นคุณค่าหรือ
ศีลธรรมอันเป็นนิรันดร์ย่อมไม่มี (อ้างใน ศัลย์ ศาสตราชีวิต, 2550, น.8)

นิตเชกล่าวต่อว่า มนุษย์มีแรงผลักดันในพฤติกรรม กิจกรรมทุกอย่าง รวมถึงการตีคุณค่า
เขาเรียกแรงผลักดันว่า เจตจำนงสู่อำนาจ (The will to power) ซึ่ง “อำนาจ” ในความคิดของนิตเช
นั้นไม่ใช่อำนาจที่ใช้ปกครองกดขี่ผู้อื่น แต่เป็นอำนาจที่จะสร้างสรรค์ในทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะ
และปรัชญา โดยเริ่มจากการรู้จักควบคุมกิเลส ผู้ที่สามารถรู้จักใช้และควบคุมกิเลสไปในงาน
สร้างสรรค์จนถึงขั้นสมบูรณ์ สามารถเอาชนะสภาพเดิมของตน นิตเชเรียกว่า อภิมนุษย์ ซึ่งเป็นแบบ
ของมนุษย์ในอุดมคติที่ถูกสร้างขึ้นมาจากพระเจ้า (อานวย ยัสโยธา, 2521, น.38)

ในยุคเดียวกันนี้ที่ฝรั่งเศสมีนักปรัชญาอีกคนหนึ่งชื่อ อังรี แบร์กซอง (Henri Bergson, 1859-1941) เล็งเห็นว่า นักปรัชญาในสมัยของท่านกำลังดำเนินการผิดพลาดที่พยายามวิเคราะห์
ความจริงออกเป็นส่วนๆ ไม่ว่าจะโดยการวิเคราะห์ภาษาที่ดี หรือโดยการวิเคราะห์หมโนภาพของ
ความเป็นจริงที่ดี การทำเช่นนั้นทำให้เข้าใจความเป็นจริงผิดพลาด เพราะความเป็นจริงวิเคราะห์
ออกไม่ได้ ยิ่งวิเคราะห์มากก็ยิ่งห่างออกจากความเป็นจริงมากขึ้นทุกที เขากล่าวว่า การแก้ไข
วิกฤตการณ์ของปรัชญาจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่การเลือกวิธีการคิดปรัชญาอย่างถูกต้อง และวิธีการที่
เหมาะสมสำหรับเข้าใจความเป็นจริงมีอยู่เพียงวิธีเดียว คือ อรรถกถาญาณ (intuition) ทั้งนี้ก็เพราะว่า
ความเป็นจริงแบ่งแยกไม่ได้ ต้องเข้าใจรวมๆ จึงจะเข้าใจได้ถูกต้อง การรู้โดยอรรถกถาญาณก็คือ การ
มีความสำนึกโดยตรง (immediate consciousness) การตระหนักโดยตรง (direct awareness) เป็นการ
ทำงานโดยอัตโนมัติของมนัส ไม่ถูกบังคับโดยขอบข่ายของวิธีการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ และไม่
ถูกจำกัดโดยขอบข่ายของการให้สัญลักษณ์ (symbolization)

คำว่า “อรรถกถาญาณ” แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า “Intuition” มีความหมายว่า ความรู้ที่
เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน หรือความรู้ที่เกิดขึ้นจากการหยั่งรู้ภายในอย่างกระจ่างแจ้ง เป็นความรู้ที่
สามารถเข้าถึงและเข้าใจความแท้จริงโดยไม่ต้องอาศัยเหตุผลและประสบการณ์ ซึ่งแตกต่างจาก
ความรู้ที่ได้จากภูมิปัญญา (ชัยวัฒน์ อัฒพันธ์, 2524, น.123)

แบร์กซอง เห็นว่า นักปรัชญาควรมีหน้าที่ฝึกอรรถกถาญาณให้เฉียบแหลมเพื่อเข้าถึง
ความเป็นจริงอย่างลึกซึ้งที่สุดเท่าที่จะทำได้ แล้วก็ควรสรรหาถ้อยคำมาอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจใน

แง่มุมต่างๆ กัน ไม่เพียงให้คำอธิบายอย่างสัจธรรม แต่กระตุ้นและจูงใจให้ผู้อ่านและผู้ฟังมีแรงบันดาลใจที่จะเข้าถึงความเป็นจริงด้วยตนเอง ซึ่งภารกิจของนักปรัชญาเช่นว่านี้เป็นภารกิจสูงส่งและมีคุณค่าต่อมวลมนุษย์ยิ่งนัก เพราะมนุษย์เรามีสมรรถภาพอัจฉติดิกญาณ ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้เพื่อให้มีชีวิตได้อย่างมนุษย์ สมรรถภาพนี้ถ้าไม่ใช้จะเป็นอัมพาต ทำให้มนุษย์ไม่มีสภาพจิตใจอย่างมนุษย์ ซึ่งเป็นสาเหตุของความเดือดร้อนมากมาย (กิริติ บุญเจือ, 2522, น.68)

ในเรื่องเกี่ยวกับภาษา แบร์คของ ซึ่งให้เห็นความจริงว่า ปรัชญาจำเป็นต้องใช้ภาษา ถ้า ไม่มีภาษา ปรัชญาที่ไม่มี ปรัชญาต้องการภาษาเพื่อสร้างมโนภาพขึ้นบนความเป็นจริงที่รู้มาได้ โดยอัจฉติดิกญาณ ซึ่งภาษานี้เองเป็นทั้งเครื่องมือและอุปสรรค ภาษาไม่อาจจะแสดงความเป็นจริงในตัวเองหรือความเป็นจริงอันติมะโดยตรง ผู้ที่เข้าถึงความเป็นจริงต่างก็รู้สึกอึดอัดใจไปตามๆกัน ในการแสดงอันติมสัจด้วยภาษา เพราะไม่รู้จะใช้คำพูดอย่างไรดี จะใช้อย่างไรก็รู้สึกอึดอัดใจไปหมดทั้งสิ้น และเมื่อคิดคำที่จะใช้ขึ้นมาทีแรกมักจะแสดงได้อย่างมีดมน ต่อเมื่อได้อธิบายไปนานๆ เข้าโดยปรับปรุงภาษาที่ใช้อยู่เรื่อยๆ ภาษาก็ถ่ายทอดได้กระจ่างขึ้น แต่ถึงกระนั้นก็ไม่มีวันถ่ายทอดได้โดยตรง นอกจากจะช่วยให้ผู้ฟังได้เห็นแนวทางแล้วใช้อัจฉติดิกญาณของตนเข้าถึงเองโดยตรง

สรุปปรัชญาอัจฉติดิกญาณนิยม

1. ลัทธิอัจฉติดิกญาณนิยม คิดจะแก้ไขปัญหาคำถามที่ทิ้งไว้ให้ คือ การรู้เรื่องปรมาตม์ ซึ่งคำถามที่แท้จริงว่าจิตของมนุษย์ไม่อาจจะรู้ได้ แต่มนุษย์ก็อยากรู้ไม่ได้ ลัทธิอัจฉติดิกญาณนิยมจึงได้ชี้แนวทางให้ทดลองรู้ปรมาตม์ด้วยวิธีการใหม่ คือ การฝึกจิตให้ได้อุตรญาณ ซึ่งอุตรญาณหรือญาณของลัทธินี้ไม่เหมือนญาณพิเศษของนักการศาสนาทั้งหลาย เพราะอุตรญาณของลัทธิอัจฉติดิกญาณนิยมมิใช่ได้มาโดยการฝึกสมาธิจนถึงขั้นเข้าฌาน ซึ่งนักอัจฉติดิกญาณนิยมถือว่า การรู้โดยการเข้าฌานนั้นก็เป็นอัจฉติดิกญาณระดับหนึ่งเท่านั้น ยังไม่เป็นอุตรญาณที่แท้ ความรู้ที่ได้มาโดยการฝึกสมาธิจนเข้าฌานได้นั้นยังบกพร่องอยู่มาก อุตรญาณที่แท้จะต้องได้มาโดยการฝึกคิดให้เห็นความสอดคล้องเบื้องหลังสิ่งปรากฏ จึงต้องอาศัยการอ่าน การไตร่ตรอง และการขวนขวายหาความรู้ให้กว้างขวางและลึกซึ้ง ไม่ใช่หมัวแต่ฝึกสมาธิและเข้าฌาน

2. จุดอ่อนของลัทธิอัจฉติดิกญาณนิยมประการแรก คือ นักปรัชญาต่างคนต่างอ้างว่าตนได้อุตรญาณเป็นคนแรก ใครที่ได้อุตรญาณต้องเห็นแจ้งในปรมาตม์เหมือนตน มิฉะนั้นแล้วถือว่ายังไม่ถึง ดังนั้นต่างคนจึงต่างประณามนักอัจฉติดิกญาณนิยมด้วยกันที่เสนอความคิดไว้ก่อนว่ายังใช้ไม่ได้ และเรียกร้องให้ลูกศิษย์มีศรัทธาต่อคำสอนของตนแต่เพียงคนเดียว ทำให้ผู้ที่ยังไม่ศรัทธาอดสงสัยไม่ได้ว่า นักปรัชญาเหล่านี้ถึงอุตรญาณจริงแล้วหรือ อุตรญาณมีจริงหรือไม่ และสามารถจะบรรลุได้จริงหรือไม่

3. จุดอ่อนที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การเรียกร้องให้มีศรัทธาต่ออุดมการณ์ เปิดโอกาสให้กลายเป็นลัทธิประกาศิตนิยม (authoritarianism) ได้ง่ายและก็ปรากฏว่ามีนักการเมือง นำออกไปเผยแพร่เพื่อสนับสนุนการปกครองแบบเผด็จการอย่างได้ผล อย่างเช่นระบอบนาซีใช้ปรัชญาของเฮเกลเป็นหลัก และระบอบคอมมิวนิสต์ใช้ปรัชญาของมาร์กซ์เป็นหลัก เป็นต้น ทำให้ผู้ไม่ชอบระบอบการปกครองแบบเผด็จการพลอยไม่ไว้วางใจคำสอนของลัทธิอรรถัตถกฏนิยามไปเสียทั้งหมด เพราะกลัวว่าจะจงใจให้ระบอบเผด็จการโดยไม่รู้ตัวและถอนตัวไม่ขึ้น

จะเห็นได้ว่าปัญหาทางญาณวิทยาที่เกี่ยวกับวิธีรู้นั้นแยกออกเป็นหลายแนวคิด กลุ่มหนึ่งยืนยันว่าความรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งที่มาก่อนประสบการณ์ใดๆ แต่อีกฝ่ายก็แย้งว่าความรู้เป็นสิ่งที่เกิดเพราะการมีประสบการณ์เท่านั้น ส่วนอีกกลุ่มก็กล่าวว่าความรู้เกิดจากการตระหนักรู้ภายในและเข้าถึงได้ด้วยตนเอง

วิธีเข้าถึงสัจจะตามแนวคิดทั้ง 3 ลัทธินี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยยกขึ้นมาตามกรอบการวิจัยเพื่อความกระชับและเหมาะสม ซึ่งยังมีวิธีรู้ความจริงของอีกหลายสำนักและหลายกลุ่มย่อยลงไปอีก แต่ก็ถือว่าแนวคิดของ 3 ลัทธิดังกล่าวมาข้างต้นนั้นมีความโดดเด่นและเป็นเครื่องมือหลักทางปรัชญาที่ใช้ในการแสวงหาความจริง

2.5 ปัญหาเกี่ยวกับความรู้

ระบบแนวคิดทางการศึกษาหรือระบบปรัชญาการศึกษานั้นมีอยู่มากมายหลายระบบ ตามลักษณะทางธรรมชาติแห่งแนวคิดของมนุษย์ที่ต่างก็คิดและเชื่อไม่เหมือนกัน แนวคิดทางการศึกษาตะวันตกนั้น อาศัยรากฐานแห่งความเชื่อตามระบบปรัชญาบริสุทธิ์แต่ละลัทธิ จึงกล่าวได้ว่าปรัชญาการศึกษาตะวันตกเป็นการแตกกิ่งก้านมาจากรากแก้ว คือ อาศัยพื้นฐานแนวทางของปรัชญาบริสุทธิ์จึงถือได้ว่าปรัชญาการศึกษาเป็นปรัชญาประยุกต์แขนงหนึ่งนั่นเอง ประวัติความเป็นมาของปรัชญาการศึกษาตะวันตกนั้นมียาวนาน และได้รับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

นับตั้งแต่ โซคราตีส (Socrates: 469-399 ก่อน ค.ศ.) เสนอความสนใจจากธรรมชาติมาสู่มนุษย์และชุมชน โดยมีคติว่า “ศึกษาเพื่อรู้จักตนเอง” กล่าวได้ว่าเขานักปรัชญาคนแรกที่ใช้วิธีการวิเคราะห์เหตุผล ด้วยวิธีนี้เองทำให้เขาได้ค้นหานิยามของ ความดี ความยุติธรรม และความรู้ เขาจึงสอนให้ชาวเอเธนส์ไม่เชื่ออย่างมกมาย (วรวิทย์ วสันตกร, 2544: 16)

จากนั้นเพลโต ศิษย์ของโซคราตีส ได้เสนอทฤษฎีระลึกได้ขึ้นมา เขากล่าวว่า “ความรู้คือการระลึกได้” แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความรู้เป็นสิ่งที่หามาได้โดยง่าย แต่ต้องอาศัยความพยายามพากเพียรอย่างมาก ทั้งจากผู้เรียนและผู้สอน ผู้สอนจะต้องตั้งคำถามให้เหมาะสมและ

เรียงตามลำดับที่ถูกต้อง จึงจะช่วยให้ผู้เรียนระลึกถึงความรู้ที่มีอยู่แล้วได้ เพลโตเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงอยู่ในดวงจิตของเราเอง (พิสิณัฐ โคตรสุโพธิ์, 2542: 19)

ต่อมา อริสโตเติล (Aristotle: 384-322 ก่อนค.ศ.) ผู้เป็นศิษย์เอกของเพลโตได้เชื่อมโยงความคิด และการจัดการทุกสาขาของความรู้เข้าไว้อย่างชัดเจนและเป็นระบบ เช่น ตรรกวิทยา อภิปรัชญา ฟิสิกส์ จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ อริสโตเติลได้รับการยกย่องว่าเป็น บิดาแห่งวิชา ตรรกศาสตร์ เขาเชื่อว่า เหตุผลเป็นเครื่องมือที่ดีในการแสวงหาความจริง(ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2549 : 74) ซึ่งแนวคิดนี้มีอิทธิพลต่อแนวคิดของนักปรัชญารุ่นต่อๆ มาเป็นอย่างมาก

จะเห็นได้ว่ามนุษย์นั้นมีความพยายามที่จะค้นหา “วิธีการ” ในการแสวงหาความรู้และความจริงมาตั้งแต่ครั้งโบราณ นี่จึงเป็นบ่อเกิดของปรัชญาญาณวิทยา ซึ่งเป็นปรัชญาที่ศึกษาถึงปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับความจริง (Truth)และความรู้ (Knowledge) คำถามขั้นพื้นฐานของญาณวิทยาก็คือ “อะไรจริง” (What is true?)และยังครอบคลุมปัญหาอีกมากมาย เช่น การรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร, เรารู้ได้อย่างไรว่าเรารู้ความจริง, ความรู้ในเรื่องเดียวกันแต่ได้มาจากหลายทาง เราจะตัดสินใจได้อย่างไรว่าความรู้อันไหนถูกและอันไหนผิด, ความรู้ใดควรค่าแก่การรับไว้ และความรู้ใดไม่มีค่า, เรามั่นใจได้อย่างไรว่าทฤษฎีความรู้ของเรานั้นถูกต้องจริงๆ ฯลฯ จึงกล่าวได้ว่า ญาณวิทยานั้นทำหน้าที่ให้ความกระจ่างในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของความรู้ และกล่าวถึงลักษณะ “วิธีการ” ที่จะให้ได้มาซึ่งความรู้ต่างๆ การศึกษาถึงวิธีการที่จะให้ได้มาซึ่งความรู้และความจริงที่เชื่อถือได้เช่นนี้ จึงมีความสำคัญและจำเป็นโดยตรงต่อกระบวนการทางการศึกษา(บรรจง จันทรส, 2522: 107)

2.5.1 เรารู้ได้อย่างไร (วิธีต่างๆของการรู้)

วิธีรู้ คือ กระบวนการที่นำไปสู่จุดหมายได้อย่างแน่นอนที่สุดและสะดวกที่สุด

เดส์การต์ส (Rene Descartes 1596-1650) กล่าวถึงความจำเป็นของวิธีแสวงหาความรู้ไว้ว่า “ถ้าจะแสวงหาความจริงโดยไม่มีวิธีแล้วก็อย่าแสวงหาเสียเลยจะดีกว่า...เพราะการหาความรู้โดยไม่มีวิธีการนั้นน่าจะให้โทษมากกว่าคุณ” (กิริติ บุญเจือ, 2525, น. 31) วิธีทางที่จะช่วยให้เรารู้สิ่งต่างๆ ได้นั้นมีอยู่มากมายหลายวิธี แต่ความสำคัญของเรื่องนี้ไม่ได้อยู่ที่ว่า “วิธีใด” ที่จะให้ความรู้ความเป็นจริง แต่อยู่ที่ว่าเราจะเชื่อถือวิธีใดหรือวิธีใดจะให้ความรู้ที่เป็นจริงแก่เรามากที่สุด เพราะฉะนั้นเราจึงควรจะพิจารณาถึงวิธีต่างๆที่มนุษย์มีอยู่และนำมาใช้เพื่อให้รู้สิ่งต่างๆได้

John Hospers ได้กล่าวถึงเรื่องวิธีรู้และประเภทของความรู้ไว้ในหนังสือ An Introduction to Philosophical Analysis เล่มที่ 2 ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. การรู้ได้จากข้อมูลทางผัสสะ (Sense Data)

ผัสสะ หมายถึง การรู้หรือการรับรู้จากการสัมผัสทาง ตา ได้เห็น หู ได้ยิน จมูก รู้กลิ่น และ กายสัมผัส ปรารถนาไม่ว่าจะเป็นฝ่ายใดมักจะพิจารณาความรู้ที่ได้มาจากผัสสะเป็นประการแรก เพื่อจะดูให้แน่ใจว่าข้อมูลทางผัสสะที่เราได้มานั้นเชื่อถือได้ และตรงต่อความจริงเพียงใด ซึ่งในบางกรณีผัสสะของเราก็คาดเคลื่อนจากความเป็นจริงไปได้ อาจจะเนื่องจากสภาวะทางอารมณ์ อคติ ความลำเอียง ทำให้เห็นสิ่งที่ดีเป็นสิ่งที่เลว หรือสิ่งที่ผิดเป็นสิ่งที่ถูก กระนั้นก็ตามเราก็ไม่อาจ ปฏิเสธความจริงที่ได้จากผัสสะเลยทีเดียว แต่ตามรายงานของฝ่ายจิตวิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ ทางประสาทสัมผัส พบว่าผัสสะของมนุษย์นั้นเป็นเครื่องมือใช้วัดความรู้ความจริงที่มี ความน่าเชื่อถืออยู่ในระดับต่ำกว่าที่เราคาดคิด

ส่วนในแง่ของปรัชญานั้นเห็นว่าความรู้จากผัสสะนั้นมีความสำคัญมาก เพราะเป็น จุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การรู้โดยวิธีอื่นๆ เช่น ในหลักตรรกศาสตร์ แต่ปัญหาก็มีอยู่ว่า ความรู้จาก ผัสสะนี้ขาดความน่าเชื่อถืออยู่มาก ยิ่งไปกว่านั้น ผัสสะไม่อาจจะอธิบายเหตุผลเกี่ยวกับการรู้ ทั้งหมด ผัสสะให้ความรู้แก่เราได้เพียงบางส่วนหรือในขอบเขตที่จำกัดเท่านั้น บางครั้งผัสสะของ มนุษย์ก็ยังมีประสิทธิภาพต่ำกว่าสัตว์เสียอีก เช่น สุนัขสามารถได้ยินและรู้กลิ่นได้ดีกว่ามนุษย์ นกอินทรีสามารถมองเห็นได้ไกลกว่ามนุษย์ ค้างคาวสามารถได้ยินเสียงสะท้อนได้ดีกว่ามนุษย์ เป็นต้นด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ความรู้จากผัสสะจึงไม่เพียงพอที่จะให้ความรู้และความจริงที่แท้จริง ทั้งหมดได้ ความดี้อยประสิทธิภาพของผัสสะมีสองลักษณะคือ 1) ขาดความน่าเชื่อถือ และ 2) ขาดความสมบูรณ์ ดังนั้นการแสวงหาความรู้ความจริงทางญาณวิทยา จึงต้องค้นหาวิธีอื่นที่ช่วย ให้เราได้มาซึ่งความจริงที่น่าเชื่อถือกว่า

2. การรู้โดยสามัญสำนึก (Common Sense)

สามัญสำนึก หมายถึง ความรู้สึกหรือการรับรู้ของบุคคลแต่ละคนที่มีร่วมกับคนอื่นๆ หรือเห็นร่วมกันกับหมู่คณะ โดยไม่จำเป็นต้องมาคิดค้นหาความเป็นจริงเสียก่อน การที่มนุษย์รู้จัก ใช้สามัญสำนึกนี้ถือว่าเป็นความสามารถพิเศษของมนุษย์ที่รู้จักนำเอาประสบการณ์แห่งการรับรู้ มาย่นย่อลงเป็นสัญลักษณ์ เช่น สัญลักษณ์ในรูปของเสียง ในรูปของกิริยาท่าทาง ในรูปของการ จิตเขียนอื่นๆ ซึ่งความสามารถนี้ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์อื่นๆ ทั้งหลาย และสัญลักษณ์ เหล่านี้ ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องช่วยให้มนุษย์รับรู้สิ่งต่างๆ ร่วมกัน แต่ยังช่วยให้สามารถตรวจสอบ ความถูกต้องของการรับรู้ของตนโดยเปรียบเทียบกับคนอื่นๆ เช่น การยืนเคารพธงชาติเวลาได้ยิน เสียงเพลงได้เห็นสัญลักษณ์การชักธงขึ้นยอดเสา เวลาที่ทุกคนกำลังยืนตรง และมีเราคนเดียวที่เดิน อยู่ เราก็บอกได้ทันทีว่าเราทำไม่ถูก แม้ชาวต่างชาติที่อยู่ในสถานที่และเวลาเดียวกันนั้น ก็จะรู้จักใช้

ประโยชน์ของสามัญสำนึกหรือสัญลักษณะอันนี้เพื่อตรวจสอบตัวเองว่ากระทำผิดมนุษย์อื่นๆ หรือไม่ทั้งๆที่เขาไม่เคยมีประสบการณ์ต่อการรับรู้สัญลักษณะที่เขาได้ยินและได้เห็นนั้นเลย

สามัญสำนึกนี้จึงมีความรวดเร็วในการที่จะช่วยให้เราารู้ได้ว่า อะไรจริงหรือไม่จริง ถูกหรือผิด แต่ลักษณะการสรุปความรู้โดยอาศัยความเห็นของส่วนรวมหรือเสียงข้างมากนี้เองก็มี ปัญหาตามมาว่า ความเห็นของคนส่วนใหญ่ถูกต้องเสมอไปหรือไม่ ซึ่งหากพิจารณากันในลักษณะนี้แล้ว การที่จะตัดสินว่าสามัญสำนึกเป็นความรู้ที่ถูกต้องหรือเป็นจริงอย่างน่าเชื่อถือนั้น ต้องมีปัญหาโต้แย้งแน่ๆ เพราะการรับรู้ของแต่ละคนนั้นอาจจะผิดพลาดได้ เพราะฉะนั้น การลงมติของเสียงข้างมากจึงไม่ได้เป็นเครื่องยืนยันความถูกต้องและความจริงได้เสมอไป เพราะเป็นการลงความเห็นโดยอาศัยการรับรู้จากผัสสะที่ไม่สมบูรณ์และขึ้นอยู่กับอัตวิสัยของแต่ละบุคคล

ดังนั้น ในทางปรัชญาโดยเฉพาะในแง่ของหลักแห่งความรู้ จึงเห็นว่า ความรู้หรือการรู้โดยสามัญสำนึกนั้นจึงยังเชื่อถือไม่ได้ทั้งหมด น่าจะมีวิธีอื่นๆ ที่จะมาตรวจสอบอีกตัวสำนึก (Individual sensation) และสามัญสำนึก (Common sensation) เพื่อให้แน่ใจก่อนว่า บุคคลที่จะมาชักชวนหรือมาปลุกระดมนั้นมีความรู้และความเห็นที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม สมัยสามัญสำนึกนี้ก็เป็นความรู้เบื้องต้นที่นำไปสู่การพิสูจน์ทดลองเพื่อยืนยันความถูกต้อง

3. การรู้โดยตรรกวิธี

ตรรกวิธีหรือตรรกวิทยา (Logic) นับได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญของฝ่ายปรัชญามาตั้งแต่อดีต นักปรัชญาที่นิยมใช้หลักแห่งเหตุผลเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความรู้ความถูกต้องเห็นว่าความรู้ที่มนุษย์ได้มาโดยอาศัยผัสสะนั้นมีความจริงอยู่ในเขตจำกัด แต่ถ้าหันมาใช้ปัญญาแล้วก็จะได้รับความรู้และความจริงที่ถูกต้องยิ่งขึ้น ด้วยเหตุว่าปัญญาของมนุษย์นั้น มีประสิทธิภาพในการคิดอย่างเป็นกระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ กระบวนการคิดนี้อาจจะอาศัยข้อมูลบางส่วนจากผัสสะ แต่เป็นการนำข้อมูลนั้นมาไว้ในสมองหรือในความคิด (Concept) การคิดเช่นนี้จึงเป็นการคิดโดยอาศัยหลักเหตุผลบริสุทธิ์

การคิดอย่างเป็นกระบวนการโดยอาศัยหลักเหตุผลนี้เรียกว่า Syllogism ซึ่งประกอบด้วย ประโยค (Statements) อย่างน้อย 3 ประโยค ประโยคที่ 1 และประโยคที่ 2 จะเป็นการกล่าวจากความเป็นจริงตามเหตุและผล ส่วนประโยคที่ 3 นั้นเป็นบทสรุปซึ่งจะเป็นการสรุปตามเหตุและผลของสองประโยคแรก ดังตัวอย่าง Syllogism ที่มีมักจะยกมากล่าวเสมอ เช่น

คนทุกคนต้องตาย (ประโยคที่ 1)

โสกราตีสเป็นคน (ประโยคที่ 2)

เพราะฉะนั้น โสกราตีสต้องตาย (สรุป)

คำกล่าวในประโยคหน้าที่ 1 นั้น (Major premise) เป็นการกล่าวโดยสรุปจากข้อมูลการรับรู้ทางผัสสะ (Sensory) ซึ่งเรารู้มาเกี่ยวกับความตายของมนุษย์ และเป็นคำกล่าวตามความเป็นจริง (เพราะยังไม่มีหลักฐานแสดงว่ามีคนที่ไม่ตาย) ส่วนประโยคหน้าที่ 2 นั้น (Minor premise) เป็นข้อมูลจากผัสสะล้วนๆ โสกราตีสเป็นคนที่มีความตายอยู่จริง เพราะฉะนั้น จากการพิจารณาความจริงในประโยคที่ 1 และ 2 แล้ว จึงสรุปดังความในประโยคที่ 3

การหาความจริงโดยอาศัยหลักเหตุผลเช่นนี้ จึงสามารถนำไปใช้ได้กรณีอื่นๆ เกี่ยวกับการหาความรู้ที่แท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เห็นได้ชัดในแขนงวิชาคณิตศาสตร์ และ เรขาคณิต ส่วนการนำไปใช้ในการหาความจริงแขนงอื่นก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน ซึ่งในปัจจุบันนี้ได้นำไปใช้ในแขนงปรัชญาวิเคราะห์ (Analytic philosophy) กันอย่างกว้างขวาง

4. การรู้ได้โดยการหยั่งรู้ ความจริงที่มีหลักฐานประจักษ์ในตัวเอง (Self-evidence Intuition)

สมองของมนุษย์นั้นไม่เพียงแต่สามารถสร้างความรู้และความจริงขึ้นมาจากวัตถุดิบแห่งประสบการณ์เท่านั้น หากแต่ยังสามารถที่จะเข้าใจความจริงได้โดยตรง และนับพลัง ซึ่งไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ใดๆ การรู้โดยวิธีนี้อาศัยความคิดหรือจินตนาการในการใช้สติปัญญาล้วนๆ ที่จะช่วยให้ล่วงรู้ความจริง ความจริงในลักษณะนี้จะมีอยู่โดยตัวมันเอง และเป็นความจริงที่ไม่ขึ้นอยู่กับการประสบการณ์สามัญของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ความจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ (Axiom)ทั้งหลายในวิชาเรขาคณิตหรือคณิตศาสตร์ เช่นเมื่อเราพูดว่า “มีของอยู่ 2 สิ่ง และแต่ละสิ่งต่างก็เท่ากับของสิ่งๆ 3 เพราะฉะนั้น ของสองสิ่งแรกนั้นจะต้องเท่ากัน” ซึ่งสามารถเขียนเป็นสัญลักษณ์ให้เห็นได้ง่ายดังนี้

$$ก (สิ่งๆ 1) = ค (สิ่งๆ 3)$$

$$ข (สิ่งๆ 2) = ค (สิ่งๆ 3)$$

$$\text{เพราะฉะนั้น } ก = ข$$

ถ้าพิจารณาในอีกแง่หนึ่งก็คล้ายกับ Syllogism ในตรรกวิทยา แต่ในตัวอย่างนี้ไม่ได้อ้างถึงประสบการณ์เดิมของเราเกี่ยวกับ ก หรือ ข และก็ไม่ต้องตั้งสมมติฐานขึ้นมาเพื่อพิสูจน์ความจริงว่า ก กับ ข เท่ากัน แต่เราสามารถ หยั่งรู้ ข้อความจริงในลักษณะนี้ได้โดยอาศัยความเข้าใจด้วยปัญญา ไม่จำเป็นต้องใช้ผัสสะ หรือการพิสูจน์คำนวณโดยทางคณิตศาสตร์แต่อย่างใด ความจริงเช่นนี้มีเหตุผลสมบูรณ์อยู่ในตัวมันเอง (Self-evidence) และคนที่สามารถจะรู้และเข้าใจความจริงเช่นนี้ ก็ด้วยการหยั่งรู้ในเหตุผลอันนั้นด้วยความคิดหรือปัญญา (Intellect)

การหยั่งรู้ความจริง(Intuition)ของคนเรานั้นมีหลายระดับ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพทางความคิดและสติปัญญาของแต่ละคน ในระดับสูงสุดก็จะเป็นการตรัสรู้ (Transcendent intuition) การรู้ได้โดยการหยั่งรู้ที่ถูกต้องนำไปใช้มากในวงการศาสนาและเทววิทยา ส่วนในชีวิตของคนเราทั่วไปนั้น คนทุกคนย่อมจะระลึกถึงหรือหยั่งรู้ความจริงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอยู่เสมอไม่ว่าเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยเฉพาะในหมู่ชนนักประพันธ์และศิลปินที่มีความรู้สึกเกิดขึ้นภายในมโนภาพของเขา พวกนี้มีความตื่นตัวต่อความรู้สึกใหม่ๆ ที่อยากจะแสดงออกมา ผลงานของเขาจึงเป็นผลจากการหยั่งรู้อะไรบ้างอย่างในจินตนาการของเขา ส่วนการหยั่งรู้ของทางฝ่ายศาสนาและฝ่ายลัทธิญาณทั้งหลายมักจะบอกว่าตนได้รู้ได้สัมผัสกับพระผู้เป็นเจ้าโดยตรงซึ่งดูออกจะเป็นความรู้เฉพาะบุคคล เพราะไม่อาจพิสูจน์ให้ทุกคนรู้แจ้งเห็นจริงไปด้วย

ปัญหาสำคัญของการหยั่งรู้ก็คือ ความจริงหรือความรู้ที่ได้มานั้นเป็นความรู้เฉพาะตัว ดังนั้นการรู้เช่นนี้จึงจะขาดประสบการณ์จากอวัยวะของแต่ละบุคคลไม่ได้ ความรู้สึกและการมองเห็นความจริงในลักษณะเช่นนี้จึงยากที่จะนำมาอธิบายให้คนทั่วไปเห็นจริงไปด้วยได้ บางครั้งจึงดูเป็นเรื่องลึกลับมหัศจรรย์ไป ในทางปรัชญานั้น มีนักปรัชญาหลายฝ่ายที่ยังเห็นว่าการหยั่งรู้ไม่มีวิธีการที่ดีพอที่จะนำมาใช้หาความรู้ความถูกต้องที่แท้จริงสำหรับการรู้ของมนุษย์ จนกว่าจะได้้นำเรื่องที่หยั่งรู้นั้นไปพิสูจน์โดยหลักเหตุผล (ตรรกวิธี) หรือโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เสียก่อน

5. การรู้โดยวิธีวิทยาศาสตร์

วิธีวิทยาศาสตร์เป็นวิธีที่นำไปสู่การรู้ความจริงที่มีความสำคัญมากในยุคปัจจุบัน ในทางปรัชญาจะใช้วิธีวิทยาศาสตร์เพื่อทดสอบความคิดหรือประสบการณ์ว่าถูกต้องเป็นจริงหรือไม่ ในสมัยก่อนนั้นมนุษย์จะบอกความจริงหรือความรู้จากผัสสะหรือการพบเห็น (Sensory experience) ความรู้ทั้งหลายได้มาจากการคาดคะเน การเดา การหยั่งรู้ซึ่งภาษาวិทยาศาสตร์สมัยใหม่เรียกว่า สมมติฐาน โดยตามหลักญาณวิทยาแล้วถือว่ายังไม่เป็นความรู้ที่จะเชื่อได้ทันที จะต้องมีการทำให้เห็นประจักษ์จริงเสียก่อน นี่คือขั้นที่จะต้องใช่วิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิธีดังกล่าวก็คือ วิธีทดลอง เมื่อทำการทดลองซ้ำๆ และได้คำตอบที่ไม่เปลี่ยนแปลงแล้วก็จะได้รับคำตอบที่ได้รับการยืนยันว่าถูกต้องและน่าเชื่อถือ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความรู้จากผัสสะก็ดี จากสามัญสำนึกก็ดี หรือจากการหยั่งรู้ก็ดี ถ้าได้รับการตรวจสอบโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์แล้ว ก็นับว่าเป็นความจริงที่ถูกต้อง วิธีนี้จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิธีประจักษ์ (Empirical)

2.5.2 ประเภทต่างๆ ของความรู้

จากที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่ามนุษย์เรามีหลายวิธีที่จะรู้ เพื่อจะได้พิจารณาว่าวิธีใดจะให้ความจริงหรือความรู้ที่น่าเชื่อถือมากที่สุด ในแง่ของการศึกษานั้นครุมีหน้าที่หลักคือการถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องให้แก่ผู้เรียน จึงควรต้องมีความเข้าใจในเรื่องประเภทต่างๆ ของความรู้ เพื่อจะได้ยึดถือเป็นหลักเกณฑ์ว่า ความรู้ที่น่าไปถ่ายทอดนั้นเป็นความรู้ที่มีคุณลักษณะและเชื่อถือได้ตามประเภทของความรู้ที่จะกล่าวถึงดังนี้

1. ความรู้ประเภทคัมภีร์ (Revealed Knowledge)

เป็นความรู้ที่ถูกเปิดเผยให้มวลมนุษย์ได้รับรู้โดยพระผู้เป็นเจ้า (เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิวรณ์) ส่วนมากแล้วจะเป็นความรู้ทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางศาสนา เช่น คัมภีร์ไบเบิล, คัมภีร์กุรอาน, คัมภีร์อุปนิษัต และคัมภีร์ภควคิตา เป็นต้น พระผู้เป็นเจ้าประทานความรู้ให้กับมวลมนุษย์โดยการปรากฏพระองค์ต่อศาสดา (ผู้เป็นมนุษย์) เพื่อให้ศาสดานั้นจารึกความรู้ทั้งหลายจากพระองค์เพื่อนำไปเผยแพร่ต่อมวลมนุษย์อีกลำดับหนึ่ง ดังเช่น โมเสส และ พระมุฮัมมัด เป็นต้น มนุษย์ได้รับความรู้เหล่านี้จากคำสอนของศาสดาของศาสนาจากพระคัมภีร์ โดยถือว่าความรู้เหล่านี้เป็นพระวจนะของพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นย่อมเป็นความรู้ที่แท้จริง เป็นสัจธรรม เป็นอมตะ

รากฐานที่ช่วยให้เรายอมรับความรู้ประเภทนี้ ว่าถูกต้องและเป็นจริงคือความศรัทธา (Faith) ในศาสนานั้นๆ แม้เราจะไม่ได้ศรัทธาในศาสนาดังกล่าว เราก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะปฏิเสธความรู้เหล่านั้นได้ ความรู้ประเภทนี้จึงจัดว่าเป็นความรู้ที่เร้นลับ อยู่เหนือเหตุผลหรือหลักวิธีทางวิทยาศาสตร์ที่จะพิสูจน์

2. ความรู้ที่ได้จากการหยั่งรู้หรือการระลึกได้ (Intuitive Knowledge)

ความรู้ประเภทนี้เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการหยั่งรู้ของตนเอง เป็นความรู้ที่เกิดขึ้น “ภายใน” ตัวของเราเอง หากเปรียบเทียบกับความรู้ประเภทที่เป็นวิวรณ์แล้ว จะเห็นว่าแตกต่างกันตรงที่วิวรณ์หรือความรู้ที่พระผู้เป็นเจ้าให้เรานั้นเป็นความรู้ที่อยู่ “ภายนอก” ตัวเรา แต่ Intuition นี้เรารู้ด้วยตัวเอง เช่นเดียวกับ “การเห็นโดยญาณ” หรือการตรัสรู้ ในระดับคนทั่วไป การหยั่งรู้ อาจเกิดเนื่องจากการครุ่นคิดที่จะหาคำตอบเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาเป็นเวลานานๆ เมื่อคิดไม่ออกหรือหาคำตอบไม่ได้ก็ลืมเรื่องนั้นไป แต่ครั้นต่อมา อยู่ๆ ความรู้ในเรื่องนั้นก็ผุดขึ้นมาในความคิดอย่างกะทันหันและไม่คาดฝัน หรือบางครั้งก็อาจเกิดขึ้นเมื่อมีแรงดลใจบางอย่าง หรือการหยั่งรู้ (โดยจินตนาการ) ของนักประพันธ์ นักกวีและศิลปิน เป็นต้น

การหยั่งรู้(Intuition)นี้เป็นจุดกำเนิดของความรู้ทางหลักปรัชญา, ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์, งานศิลปกรรม และงานวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงมากมาย เช่น นิวตันนึกถึงแรงดึงดูดของโลกขึ้นมาได้เมื่อเห็นผลแอปเปิลหล่น หรือนักวิทยาศาสตร์ที่ได้รับรางวัลโนเบล บางคนคิดคำตอบเกี่ยวกับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ขึ้นมาได้ขณะที่นั่งรถปลาอยู่ในทะเลสาบก็มี เหล่านี้เป็นตัวอย่างของการหยั่งรู้ แต่กระนั้นก็ตามความรู้ที่ผุดขึ้นมาในความคิดอย่างกะทันหันเหล่านี้ยังไม่จำเป็นว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องแท้จริงในทันที จะต้องมีการนำไปพิสูจน์ ทดลอง และหาเหตุผลประกอบจนเป็นที่น่าพอใจก่อน จึงจะมีการยอมรับว่าเป็นความรู้ที่แท้จริง

อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่ผ่านการพิสูจน์ทดลองแล้วเหล่านี้ไม่เรียกว่าเป็น Intuitive Knowledge เพียงแต่มีส่วนที่เริ่มต้นมาจากการ “หยั่งรู้” ที่เกิดขึ้นในห้วงคิดของคนในขั้นต้นเท่านั้น แต่ภายหลังที่ได้มีการพิสูจน์ทดลองจนเป็นที่ประจักษ์แก่คนที่ วไปแล้ว มันก็จะไม่เป็นความรู้เฉพาะตัวของผู้อื่นอีกต่อไป แต่ลักษณะของ Intuitive Knowledge ที่แท้จริงนั้นจะเห็นได้ง่ายในงานของจิตรกร งานของจิตกร ที่มีอยู่ในวรรณคดีและผลงานจิตรกรรมทั้งหลาย ซึ่งความรู้จริงทั้งหลายเหล่านี้เป็นความรู้ที่ผู้มีจินตนาการแต่ละคนเหล่านี้มองเห็นโดยตนเอง เป็นประสบการณ์เฉพาะตน เมื่อได้ถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ออกมาแล้ว ก็ไม่มีใครที่จะนำไปค้นคว้าเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงเพื่อหาทางหักล้างหรือยืนยันว่าจิตรกรเหล่านั้นกล่าวความเท็จ นั่นคือ Intuitive knowledge

3. ความรู้ที่ได้มาโดยอาศัยเหตุผล (Rational Knowledge)

เป็นความรู้ที่เราได้รับมาโดยการใช้เหตุผลแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ต้องอาศัยการสังเกต สภาวะแวดล้อมใดๆเลย หากแต่เป็นความจริงที่เกิดจากการใช้เหตุผลในลักษณะที่เป็นนามธรรมล้วนๆ อันได้แก่ความรู้ในสาขาคณิตศาสตร์และความรู้ในคณิตศาสตร์บริสุทธิ์ เป็นต้น เช่น ถ้าเรากล่าวว่

ก ใหญ่กว่า ข

ข ใหญ่กว่า ค

เพราะฉะนั้น ก ใหญ่กว่า ค

จากการเปรียบเทียบระหว่าง ก กับ ข และ ข กับ ค เราก็สรุปได้ทันทีว่า ก จะต้องใหญ่กว่า ค แน่ๆ ไม่มีทางที่จะเป็นไปอย่างอื่นได้ โดยไม่จำเป็นต้องนำ ก ไปเปรียบเทียบกับ ค ให้เสียเวลา นี่คือการรู้ความจริงเกี่ยวกับ ก และ ค ตามหลักแห่งเหตุผลล้วนๆ แต่ถ้าเราสมมติให้ ก ข ค ต่างเป็นคน และลักษณะที่ใหญ่ขึ้นเป็นตำแหน่งการงาน เราก็บอกได้เช่นเดียวกันว่าตำแหน่งของ ก ต้องสูงกว่าตำแหน่งของ ค ในกรณีนี้เรียกได้ว่า เรานำเอาภาวะแวดล้อมมาพิจารณาประกอบด้วย แต่

ถึงกระนั้นก็ตาม ความจริงมิได้ขึ้นอยู่กับสถานะแวดล้อม คือ ก ข ค แต่ความจริงมีอยู่โดยตัวของมันเองตามหลักของเหตุผล ถ้าเรานำเอาสถานะแวดล้อม คือ ลักษณะของ ก ข ค เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย อาจจะเป็นไปได้ว่า โดยตำแหน่งแล้ว ก ใหญ่กว่า ค และ เป็นผู้บังคับบัญชา ค ก็จริงอยู่ แต่ในความเป็นจริง ก อาจจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของ ค ก็ได้ ซึ่งในลักษณะนี้ ก อาจจะด้อยกว่า ค และตกอยู่ใต้อาณัติของ ค ก็ได้ ลักษณะอีกประการหนึ่ง แม้ว่าความรู้โดยเหตุผลนี้มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์อยู่บ้าง แต่หลักเหตุผลทั้งหลายก็ไม่ได้มาจากประสบการณ์ ความจริงก็เป็นความจริงอยู่ตลอดไปตามหลักเหตุผล ไม่ว่าความรู้สึกของเราจะไม่เห็นด้วยก็ตาม

นี่แสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่ได้มาจากหลักเหตุผลนี้ก็ใช้ได้ในขอบเขตที่จำกัด ด้วยเหตุที่เป็นความรู้ที่อาศัยเหตุผลอย่างเดียว ไม่ยอมรับฟังความเหมาะสม อารมณ์และความรู้สึกด้านอื่นๆ จึงเป็นข้อจำกัดของความรู้ประเภทนี้ ในโลกของความเป็นจริงนั้น มนุษย์มีชีวิตอยู่โดยปราศจากอารมณ์ และสิ่งแวดล้อมไม่ได้ หากสังคมมนุษย์อยู่ร่วมกันตามหลักของเหตุผลแล้ว ก็คงจะเป็นสังคมที่แข็งทื่อ ดังนั้นการยึดความจริงโดยเหตุผลแต่เพียงอย่างเดียวจะนำมาใช้กับสถานการณ์นั้นๆ ไม่ได้

4. ความรู้จากผัสสะ (Empirical Knowledge)

เป็นความรู้ที่ได้มาโดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้งห้า อันได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น กาย ความรู้ประเภทนี้เป็นการรวบรวมข้อเท็จจริงจากสิ่งทั้งหลายที่เราสังเกตหรือรับรู้มาโดยผัสสะ เป็นความรู้ที่ฝ่ายวิทยาศาสตร์เชื่อถือ และนำมาใช้ในการพิสูจน์ทดลอง เพื่อยืนยันความถูกต้องและความจริงในเรื่องต่างๆ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เริ่มต้นจากการตั้งสมมติฐานหรือการคาดคะเนว่าจะเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ สมมติฐานทั้งหลายก็จะได้รับการทดสอบ โดยการสังเกตหรือการทดลอง เพื่อจะหาให้ได้ว่าข้อสมมติใดที่เป็นจริงหรือให้คำตอบที่น่าพอใจที่สุด อย่างไรก็ตามสมมติฐานหนึ่งๆนั้นยังไม่ใช่เป็นการยอมรับหรือไม่ยอมรับว่าถูกหรือผิด เพียงแต่เป็นขั้นของการคาดคะเนว่าอาจจะเป็นไปได้เท่านั้น ต่อมาเมื่อมีการทดสอบความเป็นไปได้โดยวิธีประจักษ์โดยผัสสะ (Empirical) จึงพอมั่นใจในความถูกต้องได้บ้าง แต่ก็ยังไม่ถึงขั้นสูงสุดที่ถูกต้องจริงๆ เพราะเหตุว่าผัสสะนั้นจะรายงานเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งแล้วสรุป แต่เราก็มั่นใจได้ว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตจะเป็นเช่นเดียวกับที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เมื่อปรากฏการณ์เปลี่ยนไป รายงานจากผัสสะของเราในเรื่องเดียวกันนี้ย่อมผิดไปจากเดิมได้ ยิ่งไปกว่านั้นผัสสะของเราอาจจะหลอกลวงเราก็ได้ ดังนั้นจึงไม่อาจยืนยันได้ว่าผัสสะของเราจะรายงานตรงกับความเป็นจริงเสมอไป

อย่างไรก็ตาม ความรู้ประเภทนี้แม้จะเชื่อถือไม่ได้ทั้งหมด หากแต่เป็นความรู้ที่ฝ่ายวิทยาศาสตร์จะนำไปใช้เป็นประโยชน์ได้มากที่สุดในการตั้งสมมติฐาน การสังเกต และ

การทดลองในลักษณะต่างๆ แม้ว่าความรู้ที่ได้อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้ในอนาคต แต่ก็ เป็นความรู้ที่จริงที่สุดในกาลปัจจุบัน และจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องอยู่ไปจนกว่าจะมีการค้นพบความรู้ใหม่ที่ดีกว่า

5. ความรู้ประเภทตำนาน (Authoritative Knowledge)

เป็นความรู้ประเภทที่ได้มาจากรับฟัง การบอกเล่า หรือถ่ายทอดมาจากผู้รู้หรือผู้คงแก่เรียนทั้งหลาย เป็นความรู้ที่ปรากฏอยู่ในตำราที่น่าเชื่อถือ โดยที่เราไม่คิดใจสงสัยที่จะต้องตรวจสอบหรือทักท้วง เช่น เรารู้และเชื่อต่อๆกันมาว่า แสงเดินทางเร็วในอัตร่า 186,281 ไมล์/วินาที โลกอยู่ห่างจากดวงอาทิตย์ 93 ล้าน ไมล์ หรือ พระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่อพม่า เมื่อปีวอก เดือน 6 พ.ศ.2127 เหล่านี้ล้วนเป็นความรู้ประเภทที่มีอยู่ในตำนานหรือตำราทั้งนั้น เราไม่คิดใจสงสัยว่ารู้ได้อย่างไรเพราะเราอ้างว่าตำรากล่าวไว้เช่นนั้น การอ้างตำราจึงเป็นการยืนยันความถูกต้องของความรู้ ดังนั้นการที่จะได้ความรู้ต่างๆมาก็เพียงแค่เปิดตำราดูก็รู้ข้อเท็จจริง

ความรู้ประเภทนี้อาจจะผิดหรือถูกก็ได้ เพราะคนบันทึกหรือคนบอกเล่าอาจจะคลาดเคลื่อนและผิดได้ แต่อย่างไรก็ตามเราก็เชื่อโดยอนุโลมว่าความรู้เหล่านี้ถูกต้อง ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากความเชื่อเป็นประการสำคัญ เราอาจจะเชื่อในทฤษฎีซึ่งนักวิชาการแขนงนั้นๆ ได้ศึกษาค้นคว้าและยืนยันไว้ หรืออาจจะเชื่อเพราะความเลื่อมใสศรัทธาในตัวผู้บอกเล่าในเรื่องนั้นๆ เพราะเป็นผู้ที่น่าเชื่อถือ (Authoritative) การถ่ายทอดความรู้ประเภทนี้จึงอาศัยการค้นคว้าจากตำรา (ตำนาน) และการให้ท่องจำเรื่องราวที่เป็นความรู้ต่างๆ

จะเห็นได้ว่าวิธีการให้ได้มาซึ่งความรู้ทั้งหลายเหล่านี้ให้คำตอบที่แตกต่างกันไป และมีคำตอบในวงจำกัด ความรู้ประเภทหนึ่งอาจไม่สามารถตอบคำถามได้ดีเท่าความรู้ประเภทหนึ่ง ขึ้นอยู่กับว่าผู้ทำควมรู้นั้นต้องการค้นหาคำตอบอะไร เราไม่อาจยืนยันได้ว่าวิธีไหนน่าเชื่อถือที่สุด แต่เราจะได้ความรู้ที่ดีที่สุดต่อเมื่อเราใช้เครื่องมือที่ดีที่สุดในการค้นหาความรู้เหล่านั้น